

Lisääntymiskyvyttömyys ja heikentynyt sukupuolivietti

Teksti: Suvi Kapiainen, eläinlääkäri, biologi

Tässä artikkelissa käsitellään koirien lisääntymiskyvyttömyyttä eli **infertiliteetti** ja alhaista sukupuoliviettä eli **alhaista libidoa**. Syitä edellisiin on monia ja ne voivat olla nartussa tai uroksessa.

Syy voi olla synnynnäinen tai hankittu. Synnynnäinen syy voi olla/on usein perinnöllinen. Syiden selvittäminen voi olla usein hankalaa, mutta koiran jalostuksen kannalta se on ehdottoman kannattavaa, jotta tiedetään, onko koiralla tai sen sukulaisilla perinnöllisestä syystä lisääntymisongelma vai onko taustalla ns. hankittu ominaisuus. Infertiliteettiä voi olla kaiken ikäisillä koirilla, mutta yleisempää se on vanhemmilla koirilla.

NARTUT

Normaalilla lisääntymiskykyisellä nartulla on normaali kiimakierro, terve ja normaali synnytyskanava (kohtu, emätin), normaalit munasarjat ja munasolut sekä normaali hormonikierto. Suomenajokoiralla kiimoja on yleisimmin 2 kertaa vuodessa (myös 1 kiima/vuosi on normaalia). Tiinehtymiseen ja synnyttämiseen vaaditaan lisäksi hedelmöittyminen normaalilla siemennesteellä /siittiöillä, alkioiden kiinnittyminen kohdun seinämään, normaali istukan kehittyminen ja vakaa progesteronihormonin määrä tiineyden aikana.

Edellisten tulee toteutua koko tiineyden eli keskimäärin noin 63 vuorokauden ajan, jotta lisääntyminen onnistuu. Mikäli edelliset ominaisuudet ja tilat eivät täyty, voi tiinehtyminen epäonnistua tai tiineys keskeytyä.

Nartuilla lisääntymishäiriöiden oireita ovat muun muassa epänormaali kiimakierro (kiimoja harvoin tai tiheään, pitkittynyt kiima), mikä voi olla merkki toimintahäiriöstä munasarjoissa tai aivolisäkkeen etulohkossa. Edellisistä umpieritteisistä rauhasista erittyy hormoneja, jotka säätelevät mm. kiimakiertoa ja kiimakäyttäytymistä. Näitä hormoneita ovat esimerkiksi FSH, LH ja estrogeeni.

Kiimakieirron ollessa normaali voi hedelmöittyminen silti epäonnistua. Tässä syitä voi olla esimerkiksi anatomiset poikkeavuudet kohdussa, munasarjoissa tai synnytyskanavassa. Yhtenä poikkeavuutena mainittakoon esim. rakkulainen kohdun limakalvon liikakasvu (kystinen endometriumin hyperplasia), mikä on yleisempää yli 6-vuotiailla koirilla.

Tiinehtymisen onnistuttua voi vielä tulla ongelmia eteen ja tiineys voi keskeytyä. Tällöin abortoitumisen aiheuttajana voi olla edelleen esim. kohdun tai synnytyselinten epänormaali anatomia, munasarjojen epänormaali toiminta, hormonien epänormaali eritys, sikiöiden epänormaali kehitys jne. Aiheuttaja voi olla monisyinen ja yksiselitteisesti ei välttämättä voida sanoa, mikä on aiheuttaja ja onko syy perinnöllinen ennen kuin koira on perusteellisesti tutkittu.

UROKSET

Normaalilla lisääntymiskykyisellä uroksella on normaalit kivekset, joiden solutoiminta (mm. Leydigin ja Sertolin solujen toiminta), hormonieritys ja siittiötuotanto ovat normaaleja. Lisääntymiskykyisellä uroksella myös lisääntymiselinten anatomian tulee olla kunnossa (normaali penis, kivekset, eturauhanen). Edellisten lisäksi muun anatomian ja hormonitoiminnan tulee olla normaalia, jotta siemenneste on hedelmöityskykyistä.

Lisääntymiskyvyttömyys ja hedelmöittymisen epäonnistuminen voi johtua myös uroksesta. Jos uroksen siemennesteen laatu on huono, narttu ei tiinehdy. Myös itse pariutumisen voi epäonnistua, jos uroksen (tai naaraan) lisääntymiselinten anatomia ei ole normaali. Uroksen kivesten ja lisäkivesten anatomia ja

hormonitoiminta voi olla epänormaalia, jolloin siittiöiden kehitys ja kypsyminen eivät joko ala ollenkaan tai kehitys keskeytyy. Anatomisena poikkeavuutena voidaan mainita esim. epänormaali anatominen rakenne kiveksissä, joka estää muuten terveiden siittiöiden pääsyn siemennesteessä ulos.

KUMPIKIN SUKUPUOLI

Molemmilla sukupuolilla voi olla alla oleva sairaus, joka heikentää lisääntymiskykyä. Koirilla, joilla on kilpirauhasen vajaatoiminta, on suurempi todennäköisyys hedelmöittymisongelmiin. Rotuja, joilla on muita enemmän kilpirauhasen vajaatoimintaa, ovat mm. bokseri, pinseri, mäyräkoira, kultainennoutaja, tanskandoggi, irlanninsetteri, kääpiösnautseri ja villakoirat. Myös ajokoirilla esiintyy kilpirauhasen vajaatoimintaa.

Lisämunuaisen liikatoiminnan (Cushingin taudin) on myös todettu voivan vaikuttaa lisääntymiskykyyn heikentävästi. Lisäksi taustalla voi olla muu hormonaalinen syy/sairaus, tai kromosomipoikkeavuus.

Hankittuja tai osin koirasta riippumattomia syitä lisääntymisvaikeuksiin voivat olla esim. infektiot ja tulehdukset (eturauhanen, kives, kohtu, emätin). Infektioista esimerkkinä piilevä kohtutulehdus nartulla, *Brucella canis* –bakteeritartunta (tuontikoirat!), koiran herpesvirus ja toksoplasmoosi-loistartunta. Myös toiset lääkkeet voivat aiheuttaa hedelmällisyyden alenemista.

Uroksella voi olla paleltumavamma kiveksissä (-> siittiöt epänormaaleja/ei ollenkaan), jolloin hedelmöitys ei onnistu tai vain pieni osa siittiöistä on hedelmöityskykyisiä. Toisaalta siemennys voi tapahtua vääränä ajankohtana eli liian aikaisin tai liian myöhään ovulaatioon nähden. Näin voi tapahtua esim. keinosiemennyksen yhteydessä tai jos narttu antaa astua, vaikkei olisi ns. tärppipäivät.

Metsästyskoirilla kova stressi ja kova rasitus voivat aiheuttaa hetkellisen lisääntymiskyvyttömyyden tai kiimakierron sekaisin menon. Lisäksi koiran kuntoluokka vaikuttaa fertilitettiin; ylipainoinen koira tiinehtyy ja synnyttää huonommin ja laihalla koiralla voi olla riittämätön/poikkeava hormonitoiminta ja myös rasvavarasto tiinehtymiseen ja sen ylläpitämiseen.

Heikentynyt libido

Heikentyneellä libidolla tarkoitetaan koiran haluttomuutta paritella ja siis sukupuolivietin alenemista. Tätä voi olla kummalla tahansa sukupuolella. Uros voi olla haluton hyppäämään tai narttu ei anna astua. Mikäli koirat ovat tutkittu ja niiltä ei ole löydetty anatomista tai fysiologista syytä olla paritteluhaluton, voidaan sanoa, että koiralla on alentunut sukupuolivietti, eikä sitä tällöin tule käyttää jalostukseen ominaisuuden ollessa periytyvä.

Eli urokselta ei tule kerätä siemennestettä ja keinosiementää sillä narttua, eikä narttua tule pitää paikallaan ja antaa uroksen astua se väkisin.

Heikentyneen libidon taustalla voi olla jokin perussairaus, mutta usein koirista ei löydetä yksiselitteisiä poikkeavuuksia tutkimuksissa. Yleisesti voitaneen sanoa, että testosteronin alhainen määrä korreloi usein alentuneen libidon kanssa, alentunut sukupuolivietti on ominaisuus koiralla ja tätä periytyvää ominaisuutta ilmentävää koiraa ei tule käyttää jalostukseen.

Diagnoosi

Tiinehtymisvaikeudet voivat olla synnynnäisiä tai hankittuja. Syyn selvittämiseksi eläinlääkäri voi kysyä normaalien esitetietojen lisäksi tarkentavia kysymyksiä nartun kiimoista, koiran oireista, mahdollisista sairauksista, lähisuvun vastaavista ongelmista, edellisistä tiineytysyrityksistä, uroksen historiasta, uroksen ongelmista ja sairauksista jne.

Esitietojen kysymisen ja yleistutkimuksen teon jälkeen voidaan tehdä tarkempia tutkimuksia alla olevien sairauksien poissulkemiseksi. Tällaisia tutkimuksia voivat olla esimerkiksi verikokeet, virtsanäyte, kohdun/kivesten ja eturauhasen ultraäänitutkimus, vatsaontelon röntgenkuvaus, emättimen tähystys, uroksen siemennesteen tutkiminen, nartun hormonimääritys/progesteroni ja niin edelleen.

Verikokeista voidaan tutkia, onko tiinehtymättömyyden syytä esimerkiksi infektio (bakteeri, virus, loinen). Röntgenkuvauksella voidaan tarkastaa koiran vatsaontelon tilanne. Jos kohdussa on suuria muutoksia (esim. kasvainmassa), voivat ne näkyä kuvissa. Terveellä koiralla kohtu ja munasarjat eivät erotu, mutta sairaalla koiralla poikkeavuudet voivat näkyä. Tarkemman kuvan vatsaontelon ja kohdun tilanteesta voi usein saada ultraäänitutkimuksella.

Mahdollisia poikkeavuuksia kohdussa ja munasarjoissa ovat esimerkiksi rakkulat ja kasvaimet munasarjoissa. Kohdusta tai synnytyskanavasta voidaan tällöin ottaa tarvittaessa koepala. Lisäksi vatsaonteloon voidaan suorittaa leikkaus, jolla tutkitaan munasarjojen ja/tai tilanne (avoin leikkaus tai tähystyksellinen leikkaus).

Hoito, ennuste

Lisääntymiskyvyttömän koiran hoito riippuu infertiliteetin syystä. Jos tila on lääkkeillä hoidettava (esim. hetkellinen infektio, ylipaino, alipaino, kova rasitus, Cushingin tauti, kilpirauhasen vajaatoiminta), voidaan lisääntymiskyky mahdollisesti palauttaa yksilöstä ja syyn tyypistä riippuen ja saada koira normaaliksi.

Hoito riippuu täysin siis infertiliteetin aiheuttajasta. Mikäli syytä lisääntymiskyvyttömyyteen ei löydetä ja koira on muuten normaali, ei hoitoihinkaan/hoitokokeiluihin liene syytä ryhtyä.

Jos lisääntymiskyvyttömyys ei vaikuta koiraan ja koiralla ei todeta alla olevaa sairautta tai vakavaa, elämää vaarantavaa syytä, on sen ennuste metsäkoirana ja lemmikkinä hyvä ja toimenpiteisiin ei tarvitse ryhtyä, vaikka koira ei lisääntyä pystyisikään.

Mikäli taas lisääntymiskyvyttömyyden syyksi todetaan jokin sairaus ja sairaus voidaan parantaa, voi koiran lisääntymiskyky palautua ja ennuste olla hyvä. Vaikka lisääntymiskyky tällaisessa tilanteessa palautuisi, on syytä miettiä, onko koira siltikään jalostuskelpoinen alkuperäisen sairautensa vuoksi.

Jos sairaus on hankittu (esim. bakteeri- tai virusinfektio) ja lisääntymiskyvyn aleneminen on sen seurausta, ja toisaalta koira on muuten todettu terveeksi ja metsällä hyvin toimivaksi, ei hetkellisen lisääntymiskyvyn alenemisen tule poistaa koiraa jalostuksesta, jos se on siihen riittävän terve ja hyvä.

Jos taas koiralla on jokin mahdollisesti periytyvä sairaus (kilpirauhasen vajaatoiminta, Cushingin tauti), olisi se hyvä jättää jalostuksen ulkopuolelle.

Lisääntymiskyvyttömyyteen on monia eri syitä ja koiran ennuste riippuu todetusta syystä. Jos taustalla on kasvain, voi leikkaus (sterilaatio, kastraatio) olla oikea hoito ja koiran elämän pelastava. Toisaalta jos kasvain on laajalti levinnyt tai huonolaatuinen, on leikkauksen mielekkyyttä harkittava eläinlääkärin kanssa. Ennusteesta ei siis voida yleisesti sanoa tyhjentävää virkettä, vaan tapaukset mietitään yksilöllisesti.

Alentuneen sukupuolivietin hoidoksi ei yleisesti anneta lääkityksiä tai hoitoja. Libido periytyy ja jos se on heikko ilman syytä/sairautta, ei sitä tulisi yrittää korjata lääkkeellisesti tai muuten, vaan todeta, että koiralla tällainen ominaisuus on ja siksi se on jalostuksesta ulkona. Ennuste näillä koirilla on normaalikoirana hyvä, jalostuskoirana toivoton.

Loppusanoiksi lisääntymiskyvystä ja libidosta; Suomenajokoiran geenimateriaali on suhteellisen suppea. Rotua pidetään perusterveenä ja elinvoimaisena, mutta silti näinkin suppeassa rodussa on yksilöitä, joilla ei

ole normaali lisääntymiskyky tai libido. Perusedellytys rodun elossa pysymiselle on lisääntymiskyky, normaali libido ja elinvoimaisuus. Elinvoimaisella koiralla on normaalit kiimakierrot ja anatomia, uroksella vastaavasti sperma jne. ***Elinvoimainen koira on hedelmällinen, kykenee lisääntymään normaalisti, synnyttää hyvin, tekee sopivan ison pentueen ja sillä on hyvä sukupuolivietti.*** Mikäli suomenajokoira halutaan pitää elinvoimaisena ja terveenä (tältä osin ainakin), ei sellaista koiraa, jolla on selittämättömästä syystä huono sukupuolivietti ja heikentynyt fertiliteetti, ole hyvä käyttää jalostukseen, koska edelliset ominaisuudet periytyvät ja huonontavat näin perusterveen maailman parhaan ajokoiramme tulevaisuudennäkymiä.

TIIVISTELMÄLAATIKKO:

- Hyvä libido eli sukupuolivietti ja lisääntymiskyky ovat ensiarvoisen tärkeitä
- Hyvän libidon omaavien, terveiden koirien parituminen tulisi olla mahdollisimman luonnollinen tapahtuma, johon ihmisen ei tarvitse puuttua
- Heikentyneen libidon omaavaa koiraa ei tule käyttää jalostukseen
- Alhainen libido on periytyvää
- Lisääntymiskyvyttömyyteen on lukuisia eri syitä
- Lisääntymiskyvyttömyys voi olla väliaikaista ja hoidettavissa